

Aleksander Andrzejewski, Leszek Kajzer, Janusz Pietrzak

ZESPÓŁ POCYSTERSKI W JEMIELNICY NA ŚLĄSKU OPOLSKIM
W ŚWIETLE BADAŃ TERENOWYCH

I

Opactwo cysterskie w Jemielnicy, położonej pomiędzy Zawadzkiem a Strzelcami Opolskimi, do niedawna nie posiadało monografii. Zajmowali się nim incydentalnie starsi badacze niemieccy, zaś stan wiedzy na temat dziejów klasztoru i jego przemian budowlanych zebrał niedawno H. Grüger¹. Architektūrę obiektu omówiono wstępnie w *Katalogu zabytków*², potem scharakteryzował ją M. Kutzner³, całościowo przedstawili T. Chrzanowski i M. Kornecki⁴, a w końcu autorzy monumentalnego studium poświęconego polskiej architekturze gotyckiej⁵. Dopiero w 1995 r. ukazało się pierwsze opracowanie o charakterze monograficznym, autorstwa J. Rajmana⁶, który już wcześniej zarysował podstawowe problemy badawcze opactwa na tle osadniczym⁷. Obiekt nigdy nie był natomiast przedmiotem badań terenowych o charakterze archeologiczno-architektonicznym.

¹ H. Grüger, *Himmelwitz Zisterzienserabtei*, „Jahrbuch der Schlesischen Friedrich – Wilhelms – Universität zu Breslau”, Bd. XXII, Würzburg am Main 1981, s. 50–61.

² *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 7, *Województwo opolskie*, z. 14, Powiat strzelecki, Warszawa 1961, s. 15–24.

³ M. Kutzner, *Cysterska architektura na Śląsku w latach 1200–1320*, Toruń 1969, s. 43–45, 88–90.

⁴ T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka Śląska Opolskiego. Od średniowiecza do końca wieku XIX*, Kraków 1974.

⁵ S. Stulin, A. Włodarek, *Jemielnica*, [w:] *Architektura gotycka w Polsce*, red. T. Mroczko, M. Arszyński, Katalog Zabytków, red. A. Włodarek, s. 99.

⁶ J. Rajman, *Jemielnica. Wieś i klasztor cysterski na Górnym Śląsku*, Katowice 1995.

⁷ J. Rajman, *Die Gründung der Zisterziensabtei Himmelwitz auf dem Hinterland der Siedlungsgeschichte im Raum von Gross Strehlitz und Tost*, [w:] *Archiv für Schlesische Kirchengeschichte*, red. J. Köhler, Bd. 49, Sigmaringen 1991, s. 231–255.

Położony w centrum wsi zespół pocysterski składa się obecnie z kościoła, którego wyniosła, zwieńczona barokowym hełmem wieża widoczna jest z odległości kilku kilometrów, pozostałości cysterskiego, trójskrzydłowego klastrum oraz budynków stanowiących pierwotnie zabudowania opactwa. Obiekt użytkowany jest przez miejscową parafię rzymskokatolicką.

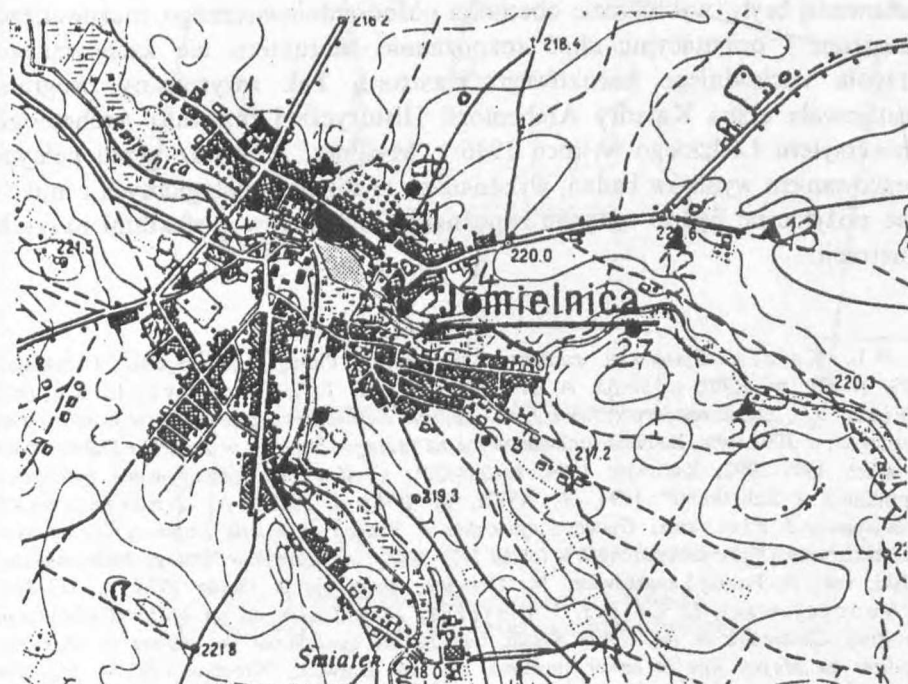
Fot. 1. Jemielnica, zespół pocysterski

Klasztor jemielnicki powstał w końcu XIII w. jako filia Rud, a więc należy do filiacji morimondzkiej, wywodzącej się w Polsce z Jędrzejowa. Problemy sytuacji wsi przed osadzeniem się w niej cystersów, założenia klasztoru i jego najstarszego uposażenia omówione zostały obszernie przez J. Rajmana⁸ i do sprawy tej nie będziemy powracać. Zaznaczyć natomiast wypada dość czytelne kontrowersje dotyczące datowania i określenia charakteru architektury świątyni cysterskiej. M. Kutzner⁹ datował powstanie kościoła na lata 1297–1307, widząc w jego stylistyce wyraźne wpływy morawskie i czeskie (Pisek, Kouřim i franciszkańska Jihlava), a więc

⁸ Rajman, *Jemielnica...*, s. 11–43.

⁹ Kutzner, *Cysterska architektura...*, s. 43 i n.

opowiedział się za możliwością zbudowania świątyni wkrótce po osadzeniu się cystersów w Jemielnicy. Inny pogląd prezentuje H. Gröger¹⁰, odnoszący początki świątyni do dokumentu księcia strzeleckiego Wojciecha-Alberta, wystawionego w Jemielnicy („actum et datum in Gemilnicz in primo lapide nostre foundationis”) 17 kwietnia 1361 r. Późniejsze przekształcenia budowlane budzą już mniej wątpliwości. Przyjmuje się, że aż do XVIII w. słabe ekonomicznie opactwo jemielnickie nie podjęło trudu murowanego zespołu klasztornego i mnisi zamieszkiwali w klasztorze drewnianym. Dopiero opat Ludwik Herda (1731–1747), wykorzystując projekt architekta Georga Friedricha Gansa, rozbudował kościół ku zachodowi, wznosząc korpus nawowy zwieńczony wieżą oraz zbudował murowane, trójskrzydłowe klaustрум¹¹. W roku 1810, za ostatniego opata Eugeniusza Staniczki (1781–1810), klasztor został zlikwidowany. W wieku XIX zespół przystosowano dla potrzeb miejscowej parafii i przy okazji częściowo rozebrano skrzydło wschodnie klaustрум.

Rys. 1. Jemielnica, plan sytuacyjny z lokalizacją zespołu pocysterskiego

¹⁰ Gröger, *Himmelwitz...*, s. 56.

¹¹ Tamże, s. 57.

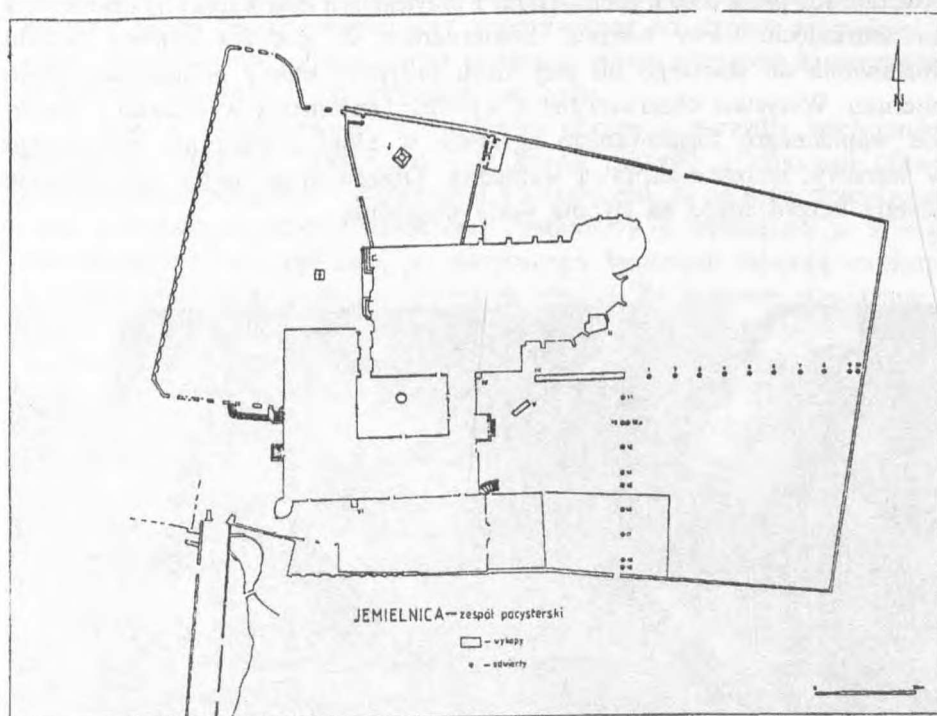
W latach 1992–1995 ekipa nasza prowadziła badania terenowe w zespole opactwa cysterskiego i pałacu książąt raciborskich w Rudach koło Raciborza¹². Interesujące, zmieniające dotychczasowy stan wiedzy na temat przemian budowlanych opactwa, efekty badań skłoniły nas do zainteresowania się i Jemielnicą. W efekcie prac archeologiczno-architektonicznych prowadzonych w Rudach okazało się bowiem, że zespół nie powstał w pełnej formie w trakcie jednej wczesnogotyckiej fazy budowlanej, lecz formowany był sukcesywnie, w trakcie wielu kolejno po sobie następujących etapów działań inwestycyjnych. Opactwo rudzkie posiadało znacznie większy potencjał ekonomiczny niż jemielnickie, ale – jak się przekonałiśmy – i on nie wystarczył na wzniesienie zespołu w trakcie życia jednego – dwóch pokoleń mnichów, tak jak dotychczas sądzono. Obserwacje architektoniczne poczynione w Rudach należało więc zobiektywizować i porównać z rozwojem zespołu jemielnickiego.

Szczególnie ważne dla badaczy Rud było określenie czasu wzniesienia pierwszej świątyni jemielnickiej, potwierdzenie tezy o dwuetapowym rozwoju zachowanej bryły, wykluczenie obecności późnośredniowiecznego, murowanego klastrum i orientacyjne choć rozpoznanie charakteru nie zachowanego skrzydła wschodniego barokowego klasztoru. Tak zarysowany program zrealizowała ekipa Katedry Archeologii Historycznej Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego w lipcu 1996 r. Myślimy, że jeszcze przed pełnym opracowaniem wyników badań, wykonaniem analiz antropologicznych i innych prac pożyteczne będzie wstępne zapoznanie czytelników z efektami naszych penetracji.

¹² L. Kajzer, *Cysterskim szlakiem*, „Kronika”. Pismo Uniwersytetu Łódzkiego, 1993, R. III, nr 6(20), s. 31–33; A. Andrzejewski, T. Grabarczyk, L. Kajzer, J. Pietrzak, *Zespół opactwa cysterskiego w Rudach, województwo katowickie, w świetle badań terenowych w 1992 roku*, Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1991–1992, Katowice 1994, s. 284–291; L. Kajzer, *Odkopywanie cystersów*, „Spotkania z Zabytkami” 1994, R. XVIII, nr 3(85), s. 32–34; A. Andrzejewski, L. Kajzer, J. Pietrzak, *Opactwo cysterskie w Rudach w świetle badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych w latach 1992–1993*, [w:] *Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski*, red. A. Pobóg-Lenartowicz, M. Derwich, Sympozja 9, Opole 1995, s. 373–388; A. Andrzejewski, L. Kajzer, J. Pietrzak, *From Researches on Material Culture of the Rudy Cistercians in the Upper Silesia*, [w:] *La vie quotidienne des moines et chanoines reguliers au Moyen Age et temps modernes*, red. M. Derwich, Wrocław 1995, s. 651–664; A. Andrzejewski, L. Kajzer, J. Pietrzak, *Z zagadnień systemów komunikacyjnych zespołu klasztorno-palacowego w Rudach*, „Materiały Państwowego Muzeum Zamkowego w Pszczynie” 1996, t. 9, s. 12–28; A. Andrzejewski, T. Grabarczyk, L. Kajzer, J. Pietrzak, *Nieznany dokument z 1909 roku z kościoła w Rudach koło Raciborza*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1996, R. XLIV, nr 2, s. 185–195, a także kolejne artykuły znajdujące się w druku.

II

Zakres badań w pocysterskim zespole w Jemielnicy był stosunkowo skromny. Na jego rozszerzenie nie pozwolił stan zachowania zespołu klasztornego, zadbanego i użytkowanego wręcz wzorowo. W trakcie prac terenowych wyeksplorowano i przebadano sześć wykopów archeologicznych o łącznej powierzchni około 55 m², z których dwa (I i II) ulokowano przy gotyckiej części kościoła klasztornego, dwa (IV i V) w obrębie skrzydła wschodniego, a jeden (VI) przy południowej ścianie skrzydła południowego klaustrum. Ostatni wreszcie (III) ulokowano w ogrodzie po wschodniej stronie zespołu.

Rys. 2. Jemielnica, plan zespołu pocysterskiego z naniesionymi wykopami i odwiertaniami archeologicznymi

Wykop I zlokalizowany przy północnej ścianie kościoła, po wschodniej stronie muru dzielącego cmentarz przykościelny. Obserwowano tu styk murów partii gotyckiej oraz dobudowanej od zachodu części barokowej. W wykopie odsłonięto relikw fundamentów przypory krzyżowej wzmacniającej pierwotny narożnik północno-zachodni gotyckiej świątyni. Fundamenty

gotyckie zmurowane są z miejscowego łamanego kamienia wapiennego i pojedynczej cegły „palcówki”, łączonych zaprawą wapienną. Do przypory zachodniej przylega mur barokowy, wzniesiony także z kamienia wapiennego, łączonego zaprawą wapienną z gruzem ceglany. Mury posadowione zostały na skale wapiennej.

W wykopie pod humusem i warstwami o charakterze wyrównawczym obserwowano dwa poziomy jam grobowych. W górnym poziomie odkryto także *ossarium* utworzone z kości długich przykrytych czaszkami. Dolny poziom to groby wkopane w calec. Jeden z nich fragmentarycznie przykryty był reliktem przypory północnej.

Wykop II zlokalizowano po południowej stronie kościoła w narożniku utworzonym przez ścianę prezbiterium i przylegającą doń kaplicę pomieszczoną na zamknięciu nawy bocznej. Stwierdzono, że gotycka kaplica została dostawiona do starszego od niej muru przypory ściany południowej prezbiterium. Wszystkie obserwowane w wykopie fundamenty wykonano z kamienia wapiennego, formowanego zgrubnie w bloki i starannie układanego w warstwy, wiązane zaprawą wapienną. Obserwowane mury posadowione zostały bezpośrednio na stropie skały wapiennej.

Fot. 2. Jemielnica, wykop II, fundamenty części gotyckiej kościoła i cmentarzysko

W wykopie warstwy powierzchniowe o charakterze niwelacyjnym przykrywają pochówki występujące na różnych poziomach o nieczytelnych jamach grobowych. W wykopie tym odsłonięto zagłębiony w całość pochówek częściowo przykryty ścianą prezbiterium.

Wykop IV umieszczono na alejce ogrodowej na południe od zakrystii. Pod warstwą humusu odkryto relikty muru, o szerokości około 1,30 m, z łamanego kamienia wapiennego łączonego zaprawą wapienną. Jest to pozostałość wschodniej ściany dawnego wschodniego skrzydła barokowego klaustrowego. Odsłonięto także niewielki relikty ściany odchodzącej od tegoż fundamentu w kierunku zachodnim i będącej pozostałością podziału tego skrzydła.

Po obu stronach relikty ściany zalegały, związane z destrukcją budynku, warstwy gruzu ceglano-wapiennego spoczywające po stronie zachodniej na calcu. Po stronie wschodniej między gruzem a calcem wystąpiły nawarstwienia próchnicze związane z użytkowaniem skrzydła.

Wykop V zlokalizowano w narożniku obecnego skrzydła wschodniego klasztoru i zakrystii. Stwierdzono, że ściany zakrystii i klasztoru (dawną ścianą między skrzydłem wschodnim a krużgankiem) są ze sobą przewiązane. Obie powstały w trakcie barokowej rozbudowy i wykonano je z cegły sztrycharskiej i łamanego kamienia wapiennego, łączonych zaprawą wapienną, a otynkowano także zaprawą zatartą na gładko. Ze ścianami powiązane są relikty oporów sklepienia.

W wykopie obserwowano warstwy ziemne o charakterze zasypiskowym przykrywające relikty ceglanej posadzki ułożonej bezpośrednio na calcu.

Wykop VI pomieszczono przy południowej ścianie południowego skrzydła klasztorowego. Obserwowano posadowiony na skale wapiennej barokowy mur tegoż skrzydła, wykonany z łamanego kamienia wapiennego na zaprawie wapiennej, obsypany warstwami ziemnymi o charakterze zasypiskowym i niwelacyjnym.

Wykop III umieszczono w ogrodzie klasztorowym równolegle do południowej ściany kościoła na wschód od południowo-wschodniego narożnika zakrystii. Pod współczesnym humusem i warstwami wyrównawczymi zarejestrowano jedynie naturalne zagłębienia wypełnione warstwami niwelacyjnymi.

III

W trakcie badań w Jemielnicy zgromadzono zbiór zabytków liczący 8218 okazów, uporządkowanych w 105 numerów inwentarzowych.

Liczną grupę zabytków (1810 ułamków) stanowią fragmenty naczyń glinianych. Pochodziły one w zdecydowanej większości z wykopu VI (1550

okazów). Jest to materiał zachowany fragmentarycznie, bardzo rozdrobniony i nie nadający się do pełnej analizy formalnej. Przeprowadzono jego analizę technologiczną, dzieląc ułamki według metody stosowanej w łódzkim środowisku archeologicznym, polegającej na podziale ułamków na grupy od A do F, oznaczające metodę wypalenia czerepów naczyń i charakteryzujących ich technologię¹³. W omawianym materiale ceramicznym przeważają ułamki grupy D (wypalone w zaawansowanej atmosferze utleniającej) – 1173 ułamki, tj. około 64,8% całości zbioru. Pozostałe fragmenty naczyń to: 372 ułamki naczyń (około 20,5% zbioru) zaliczone do grupy B (tzw. ceramiki redukcyjnej kuchennej), 241 (około 13,3%) ułamków ceramiki mieści się w grupie E (naczynia polewane), pięć ułamków (tj. 0,3%) zaklasyfikowano do grupy C (tzw. ceramiki redukcyjnej stołowej), osiem ułamków ceramiki (około 0,4%) zaliczono do grupy F (tzw. inne).

Odkryto także 11 ułamków ceramiki pradziejowej kultury łużyckiej.

Fot. 3. Jemielnica, pochówki cystersów w krypcie pod kaplicą św. Józefa

¹³ L. Kajzer, *Opracowanie zbioru ceramiki naczyniowej z „wieży Karnkowskiego” zamku w Raciążku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1986, R. XXXV, nr 2, s. 199–225; tenże, *W sprawie waloryzacji masowych zbiorów ceramiki późnośredniowiecznej i nowożytnej*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1991, R. XXXIX, nr 4, s. 467–484.

W trakcie badań znaleziono także 151 ułamków szkła okiennego i naczyniowego. Generalnie szkło z Jemielnicy jest mocno pokawałkowane, a w większości są to ułamki szkła okiennego (97 okazów).

Następna kategoria zabytków to 15 ułamków kafli piecowych, w tym tylko dwa należą do kategorii kafli naczyniowych. Pozostałe to kafle płytowe, pokryte szkliwami barwy zielonej.

Kolejną wyróżnioną kategorię stanowią przedmioty metalowe, których znaleziono 64. Stan ich zachowania jest generalnie zły, często nie pozwalający na ich bliższe określenie. Większość to destrukty przedmiotów żelaznych (gwoździe, haki, itp.), ale znaleziono także żelazny nóż i grot bełtu.

Osobną kategorię stanowią destrukty kości zwierzęcych w liczbie 177 okazów.

W kategorii „inne” (7 sztuk) wyróżnia się moneta z warstwy I wykopu I. Jest to wybita w roku 1521 w mennicy wrocławskiej denar Ludwika Jagiellończyka.

Na zakończenie wspomnieć należy o kościach ludzkich, (łącznie znaleziono ich 5994, głównie w wykopach I i II), których część pochodzi z 14 prawie kompletnie zachowanych pochówków, 8–9 niepełnych szkieletów odkryto w *ossarium*, a znaczna część występowała luźno, pochodząc z przemieszanych warstw.

Opisany powyżej zbiór ruchomego materiału zabytkowego ilustruje głównie proces funkcjonowania zespołu w okresie nowożytnym i współczesnym.

IV

Podsumowując wyniki badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych w Jemielnicy należy podkreślić, że w pierwotnym założeniu prace dostarczyć miały tylko obserwacji ułatwiających opracowanie efektów wieloletnich penetracji prowadzonych w opactwie rudzkim, którego Jemielnica była filią. Cel ten zrealizowano, a oprócz tego zebrane przez nas dane pozwoliły w istotny sposób poszerzyć wiedzę o dziejach przekształceń budowlanych i użytkowaniu zespołu pocysterskiego w Jemielnicy.

Myślimy, że generalnie wnioski trzeba podzielić na trzy bloki, z których pierwszy dotyczyć będzie przemian bryły kościoła, drugi klastrum, trzeci zaś kultury materialnej użytkowników zespołu.

1. Kluczem do lepszego poznania najstarszych faz budowlanych obiektu są obserwacje architektoniczne, charakter nawarstwień stratygraficznych i ruchomego materiału zabytkowego, a także relacje zaobserwowane w wykopach I i II, w których stwierdzono chronologiczne pierwszeństwo po-

chówków wchodzących pod fundamenty gotyckiej partii świątyni. Ponieważ opisana sytuacja stratygraficzna jest bezdyskusyjna, pozwala to sformułować dwa alternatywne wnioski:

– pochówki zalegające pod stopami fundamentów wschodniej części kościoła traktować można jako dowód pierwotności cmentarzyska w stosunku do bryły obecnej świątyni, co świadczyć może o istnieniu w badanym miejscu starszej, zapewne drewnianej, świątyni cysterskiej;

– zespół cysterski ulokowano na miejscu pierwotnego kościoła parafialnego, otoczonego cmentarzem.

Sądzymy, że prawdzie odpowiada pierwszy z nich. Klasztor cystersów w Jemielnicy powstał w miejscowości, w której wcześniej już funkcjonowała parafia. Siedzibą jej mogła być świątynia stojąca na miejscu obecnego kościoła cmentarnego, położonego we wschodniej części wsi. W tej sytuacji mało prawdopodobna jest zmiana lokalizacji kościoła parafialnego, a bardziej ulokowanie zespołu klasztornego w nowym miejscu.

Budowę kościoła rozpoczęto od wielobocznie zamkniętego, oszkarpanego prezbiterium. W drugim etapie, bo chyba nie w drugiej fazie budowlanej, wzniesiono nawy boczne formując gotycki masyw, znany z dotychczasowych opracowań. Natomiast w drugiej fazie budowlanej, w wieku XVIII, istniejącą, gotycką świątynię przedłużono ku zachodowi i zaopatrzone w masyw wieżowy. Obserwacja charakteru zachowanej architektury gotyckiej wskazuje, że budowę kościoła rozpoczęto w czasie, gdy morimondzkie, wiodące przez Jędrzejów i Rudy, cysterskie schematy budowlane straciły już swą atrakcyjność. Stąd też wybór schematu typowego dla późniejszych faz architektury średniowiecznej, realizowanego w fundacjach książęcych, biskupich i mieszczańskich. Sugeruje to zatrudnienie w Jemielnicy warsztatu miejskiego, pracującego także na zlecenia książęce i realizującego obiekty zgodnie z przyzwyczajeniami epoki, nie zaś poddającego się przemożnemu wpływowi przyszłego użytkownika. Wniosek ten w oczywisty sposób nawiązuje do dotychczasowej dyskusji (głównie między M. Kutznerem¹⁴ a H. Grügerem¹⁵) na temat chronologii wzniesienia wschodniej partii kościoła. Nie mamy wątpliwości, że rację miał ten drugi badacz. Datujemy tę partię świątyni na 3 ćwierć XIV w. i łączymy ją z mecenatem księcia strzeleckiego Alberta-Wojciecha, który zaangażował prawdopodobnie do wznoszenia świątyni lokalny warsztat budowlany i w znacznej mierze pokrył koszty tej inwestycji. Potencjał ekonomiczny konwentu nie był bowiem duży i dochody cystersów nie pozwalały na samodzielne podjęcie się tej budowy.

Sądzymy, że po uformowaniu centralnej części świątyni rozpoczęto budowę naw bocznych i następnie cały masyw ciągnięto ku zachodowi, aż

¹⁴ Kutzner, *Cysterska architektura...*

¹⁵ Grüger, *Himmelwitz...*; tenże, *Himmelwitz, ein armes Kloster in Oberschlesien*, „Heimatsbrief der Katholiken der Erzbistums Breslau” 1989, nr 2.

do zatrzymania prac w fazie gotyckiej, co nastąpić mogło jeszcze w wieku XIV, lecz i na początku wieku XV, w związku z niepokojami wojen husyckich. Stan świątyni nie pozwala na pełne badania architektoniczne, zaś okazję do ich przeprowadzenia stworzy dopiero gruntowny remont obiektu.

2. Podnoszony już, niewielki potencjał ekonomiczny klasztoru sprawił, że aż do XVIII w. budynki jego były drewniane. Tegoroczne prace wykluczyły bowiem obecność starszego murowanego klaustrum. Obserwacje architektoniczne wskazujące na wyraźną odmienność skrzydła zachodniego sugerują, że od początku dom ten planowano jako pałac opacki, natomiast skrzydło południowe i nie zachowane skrzydło wschodnie służyły zakonnikom. W bryle skrzydła południowego nie zaobserwowano większych przemian, natomiast w wieku XIX rozebrano skrzydło wschodnie, z którego obecnie pozostał tylko wtórnie podzielony krużganek. Dzięki obserwacjom poczynionym w wykopie IV udało się określić szerokość skrzydła wschodniego (wynoszącą około 7,5 m), a także zidentyfikować kwadratową izbę północną, interpretowaną jako kapitułarz. Sądzymy, że było to pomieszczenie na planie zbliżonym do kwadratu (o boku około 7,5 m) i powierzchni 56 m². Możliwe, że skrzydło wschodnie składało się oprócz kapitułarza z dwóch pomieszczeń, lecz jest to tylko luźna sugestia, gdyż pełne przebadanie skrzydła nie było możliwe.

Źródła ikonograficzne pozwalają domniemywać, że na zewnętrznym narożniku skrzydeł południowego i wschodniego znajdowała się cylindryczna wieża, taka sama jak zachowana do dziś w narożniku południowo-zachodnim.

3. Podobnie, jak w Rudach, w badanym zespole nie stwierdzono obecności poziomów kulturowych związanych ze średniowiecznymi etapami jego użytkowania. Wskazuje to, że był on czyszczony, zaś zabytki zalegają poza zwartym terenem opactwa. Natomiast w wykopie VI natrafiono na poziom śmietniskowy, nasycony ułamkami naczyń glinianych, dokumentujący użytkowanie zespołu w czasach nowożytnych, już po wzniesieniu murowanego klaustrum. Jest to zbiór ułamków naczyń, głównie kuchennych, dość typowy dla tej epoki i charakteru procesów postdepozycyjnych. W sumie o kulturze materialnej konwentu wiemy nadal mało, adekwatnie jednak do zakresu prac ziemnych.

4. Do zupełnie określonych zysków tegorocznych prac zaliczyć można sporządzenie dokładnego pomiaru zespołu jemielnickiego.

V

Badania 1996 r., pomimo niewielkiego zakresu prac ziemnych, doprowadziły do istotnego wzbogacenia stanu wiedzy o przekształceniach budowlanych zespołu jemielnickiego i zobjektywizowania, dotąd dyskusyjnych,

sądów historyków. Pozwoliły także na pełniejszą ocenę przemian budowlanych zaobserwowanych w opactwie rudzkim.

Na zakończenie podkreślić wypada znakomity stan i zadbanie całego zespołu, co wystawia dobre świadectwo jego użytkownikom. Pamiętać tylko należy, aby wszystkie przyszłe prace ziemne prowadzone były pod nadzorem archeologicznym, zaś działania remontowe konsultowane z właściwymi władzami konserwatorskimi. Wykluczający szerzej zakrojone prace badawcze stan obiektu sprawia, że okazją do jego kompletnego przebadania stanie się dopiero kolejny gruntowny remont.

Instytut Archeologii
Uniwersytetu Łódzkiego

Aleksander Andrzejewski, Leszek Kajzer, Janusz Pietrzak

A REPORT ON THE ARCHAEOLOGICAL
AND ARCHITECTURAL RESEARCH CONDUCTED IN JEMIELNICA,
ŚLĄSK OPOLSKI, IN 1996

The Cistercian monastery in Jemielnica, a branch of the monastery in Rudy (near Racibórz), was founded in the 80-ies and 90-ies of the 13th century and functioned until the beginning of the 19th century.

Presently the post-Cistercian complex including the cloister itself and the remainings of the masonry claustrum serve the needs of the local Roman Catholic parish.

The results of the research have confirmed that the erecting of the gothic church was initiated by building the polygonally closed, buttressed presbiterium. In the second stage the vessels forming the gothic body were raised. In the 18th century, during the second building phase, the already existing sanctuary was extended towards the west and supplied with the turret body.

Due to poor economic potential of the monastery the buildings had remained wooden until the 18th century. This year research has excluded the presence of earlier masonry claustrum.

Architectural observations indicating clear dissimilarity of the western wing suggest that since the very beginning the building had been planned as an abbey palace.

The southern wing and the unsurvived eastern wing were used by the monks.

In the southern wing body no evident transformations have been noticed, whereas there is evidence that the eastern wing, of which secondarily cloister has survived, was taken down in the 18th century.

In the course of research the width of the eastern wing was defined (as 7,5 m) and a square northern chamber was identified as a capitulary.

Similarly to other Cistercian buildings the complex under research has not shown traces of presence of occupation layers connected with medieval stages of its exploitation.

It indicates that the complex was cleared. The relics occur outside the abbey ground.

The researches in 1996, despite limited range of ground works, have led to crucial enrichment of our knowledge about the architectural transformations in Jemielnica complex and let objectify so far controversial opinions of the historians. They have also enabled broader evaluation of the architectural transformations observed in Rudy Abbey.